

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

TRANSCHEGARAVIY GIDRORESURLARDAN BARQAROR FOYDALANISHNING
SIYOSIY-HUQUQIY MEKANIZMLARI VA ULARNING FALSAFIY-MA'NAVIY ASOSLARI

2-IYUN
2026-YIL

Qo'qon shahri,
Qo'qon davlat universiteti

Xalqaro
miqyosda

TRANSCHEGARAVIY GIDRORESURLARNI BOSHQARISHNING TARIXIY-HUQUQIY ASOSLARI

Xodjayev Olimxon Shavkatovich

*Qo'qon davlat universiteti Falsafa va dinshunoslik kafedrasi katta o'qituvchisi,
falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya: Ushbu maqolada transchegaraviy gidroresurlarni boshqarishning tarixiy-huquqiy asoslari Markaziy Osiyo tajribasi, xalqaro suv huquqi evolyutsiyasi va O'zbekiston milliy qonunchiligi kontekstida ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda suv resurslari nafaqat tabiiy-iqtisodiy boylik, balki davlatlararo munosabatlar, ekologik xavfsizlik, ijtimoiy barqarorlik va huquqiy javobgarlik bilan bog'liq strategik omil sifatida talqin etiladi. Maqolada xalqaro suv oqimlaridan adolatli va oqilona foydalanish, sezilarli zarar yetkazmaslik, oldindan xabardor qilish, muntazam axborot almashish va hamkorlik qilish prinsiplari tarixiy-huquqiy taraqqiyotning asosiy mezonlari sifatida ochib beriladi. Shuningdek, Amudaryo va Sirdaryo havzalari misolida transchegaraviy suv munosabatlarining sobiq markazlashgan boshqaruv tizimidan mustaqil davlatlararo huquqiy hamkorlik bosqichiga o'tishi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, transchegaraviy gidroresurlarni boshqarishda faqat suv hajmini taqsimlash yondashuvi yetarli emas; bunda tarixiy tajriba, xalqaro-huquqiy majburiyatlar, ekologik xavfsizlik, gidrotexnika inshootlari barqarorligi, milliy manfaatlar va mintaqaviy ishonch mexanizmlarini uyg'unlashtirish zarur. Maqolada suv boshqaruvining tarixiy-huquqiy modeli "resurs — manfaat — majburiyat — hamkorlik — barqarorlik" zanjiri asosida taklif etiladi.

Kalit so'zlar: transchegaraviy gidroresurslar, suv huquqi, Markaziy Osiyo, Amudaryo, Sirdaryo, adolatli foydalanish, xalqaro hamkorlik, ekologik xavfsizlik.

Abstract: This article analyzes the historical and legal foundations of transboundary water resources management in the context of Central Asian experience, the evolution of international water law, and the national legislation of Uzbekistan. The study interprets water resources not only as a natural and economic asset, but also as a strategic factor connected with interstate relations, environmental security, social stability, and legal responsibility. The article reveals the principles of equitable and reasonable utilization, no significant harm, prior notification, regular exchange of information, and cooperation as key criteria of historical and legal development. Using the Amu Darya and Syr Darya basins as examples, the paper examines the transition of transboundary water relations from a centralized administrative system to an interstate legal cooperation model among independent states. The results show that the management of transboundary water resources cannot be limited to the distribution of water volumes alone; it requires the harmonization of historical experience, international legal obligations, environmental security, hydraulic infrastructure safety, national interests, and mechanisms of regional trust. The article proposes a historical-

legal model of water governance based on the chain of “resource — interest — obligation — cooperation — sustainability”.

Key words: transboundary water resources, water law, Central Asia, Amu Darya, Syr Darya, equitable utilization, international cooperation, environmental security.

Transchegaraviy gidroresurslar masalasi XXI asrning eng murakkab siyosiy-huquqiy va ekologik muammolaridan biri sifatida namoyon bo'lmog'da, chunki suv bugungi davrda oddiy tabiiy resurs maqomidan chiqib, davlatlararo hamkorlik, mintaqaviy xavfsizlik, oziq-ovqat barqarorligi, energetika siyosati, aholi salomatligi va ekologik muvozanatni belgilovchi strategik omilga aylandi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo sharoitida suv resurslarining asosiy qismi bir davlat hududida shakllanib, boshqa davlatlar hududida keng iste'mol qilinishi tarixan murakkab boshqaruv tizimini yuzaga keltirgan. Amudaryo va Sirdaryo havzalari tabiiy-geografik jihatdan yagona gidrologik tizim bo'lsa-da, siyosiy-huquqiy jihatdan bir nechta suveren davlatlarning milliy manfaatlari kesishadigan maydondir. Tarixiy manzaraga nazar tashlansa, qadimgi sug'orish madaniyatidan boshlab, suvdan foydalanish jamiyatni tashkil etuvchi asosiy institutlardan biri bo'lgan: ariqlar, kanallar, suv navbati, mahalliy mirablik an'analari, jamoaviy mehnat va suvni adolatli taqsimlash qoidalari Markaziy Osiyo xalqlarining huquqiy ongida chuqur iz qoldirgan. Mustaqillikdan keyin esa ilgari yagona xo'jalik-hududiy makon sifatida boshqarilgan suv havzalari suveren davlatlar o'rtasidagi huquqiy kelishuvlar, diplomatik muzokaralar va institutsional mexanizmlar orqali boshqarilishi zarur bo'lgan murakkab tizimga aylandi. Bu esa transchegaraviy gidroresurslarni boshqarishning tarixiy-huquqiy asoslarini qayta tahlil qilish, xalqaro huquq prinsiplari bilan milliy manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni aniqlash, suvdan foydalanish madaniyatining qadimiy an'alarini zamonaviy huquqiy mexanizmlar bilan uyg'unlashtirish ehtiyojini kuchaytiradi. BMTning 1997-yilgi “Xalqaro suv oqimlaridan navigatsiyadan boshqa maqsadlarda foydalanish huquqi to'g'risida”gi konvensiyasi xalqaro suv huquqida adolatli va oqilona foydalanish, sezilarli zarar yetkazmaslik, hamkorlik, ma'lumot almashish va oldindan xabardor qilish kabi prinsiplarni umumlashtirgan muhim hujjatdir [1]. O'zbekiston milliy qonunchiligida ham suvdan oqilona foydalanish, suv obyektlarini muhofaza qilish, zararli ta'sirlarning oldini olish, gidrotexnika inshootlari xavfsizligini ta'minlash kabi vazifalar huquqiy asosga ega [3; 4]. Demak, mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, transchegaraviy suv resurslari bo'yicha tarixiy tajriba va zamonaviy huquqiy normalar bir-biridan ajratilgan holda emas, balki yagona ilmiy-tahliliy tizim sifatida ko'rib chiqilgandagina mintaqaviy barqarorlikka xizmat qiluvchi samarali boshqaruv modeli shakllanishi mumkin.

Tadqiqotning asosiy maqsadi transchegaraviy gidroresurslarni boshqarishning tarixiy-huquqiy asoslarini Markaziy Osiyo, xususan Amudaryo va Sirdaryo havzalari tajribasi hamda xalqaro va milliy suv huquqi prinsiplari asosida tahlil qilishdan iborat bo'lib, bunda suv resurslaridan foydalanish jarayonida tarixan shakllangan boshqaruv an'analari, davlatlararo huquqiy majburiyatlar, ekologik xavfsizlik talablari va mintaqaviy hamkorlik mexanizmlarining o'zaro bog'liqligi ochib beriladi. Ushbu maqsaddan kelib chiqib, birinchidan, transchegaraviy gidroresurs tushunchasining tarixiy va huquqiy mazmunini aniqlash; ikkinchidan, Markaziy Osiyo suv boshqaruvi tajribasida qadimiy irrigatsiya madaniyati, sovet davri markazlashgan taqsimot tizimi

va mustaqillikdan keyingi davlatlararo kelishuvlar o'rtasidagi uzviylik hamda tafovutlarni ko'rsatish; uchinchi, xalqaro suv huquqining asosiy prinsiplari — adolatli va oqilona foydalanish, sezilarli zarar yetkazmaslik, oldindan xabardor qilish, maslahatlashuv va hamkorlik majburiyatlarining ilmiy-huquqiy ahamiyatini yoritish; to'rtinchidan, O'zbekiston qonunchiligida suvga doir munosabatlar, suvdan foydalanish va gidrotexnika inshootlari xavfsizligi masalalarining transchegaraviy suv boshqaruvi bilan bog'liq jihatlarini tahlil qilish; beshinchidan, tarixiy-huquqiy yondashuv asosida transchegaraviy suv boshqaruvi uchun konseptual model taklif etish vazifalari belgilandi. Tadqiqot maqsadi shunchaki mavjud qonunlarni sanab chiqish yoki xalqaro hujjatlarni tavsiflash emas, balki suv boshqaruvining tarixiy xotira, huquqiy norma va siyosiy amaliyot kesishmasida qanday shakllanishini ko'rsatishdir. Zero, transchegaraviy suv resurslarini boshqarishdagi har qanday huquqiy model tabiiy resurs cheklanganligi, davlatlar manfaatlari xilma-xilligi va ekologik tizimlarning nozik muvozanatini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi lozim. Shu ma'noda tadqiqotning ilmiy yangiligi transchegaraviy gidroresurlarni boshqarishda tarixiy-huquqiy yondashuvni alohida nazariy mezon sifatida asoslash, suv huquqining xalqaro prinsiplarini Markaziy Osiyo tarixiy tajribasi bilan bog'lash hamda milliy qonunchilikdagi suv xavfsizligi normalarini mintaqaviy hamkorlik kontekstida talqin qilishdan iboratdir.

Tadqiqotda tarixiy-huquqiy, qiyosiy-huquqiy, tizimli-tahliliy, institutsional va konseptual tahlil usullaridan foydalanildi. Tarixiy-huquqiy usul orqali Markaziy Osiyoda suvdan foydalanish madaniyatining qadimiy jamoaviy boshqaruv an'analari, sovet davridagi markazlashgan suv taqsimoti va mustaqillikdan keyingi davlatlararo huquqiy munosabatlar o'rtasidagi bosqichli o'zgarishlar tahlil qilindi. Qiyosiy-huquqiy usul xalqaro suv huquqi hujjatlari, jumladan BMTning 1997-yilgi konvensiyasi, UNECE Suv konvensiyasi hamda O'zbekiston milliy qonunchiligida mustahkamlangan prinsiplarni o'zaro solishtirish imkonini berdi. Institutsional tahlil esa suv boshqaruvida davlat organlari, xalqaro tashkilotlar, havzaviy tuzilmalar, ilmiy muassasalar va mahalliy suvdan foydalanuvchilar o'rtasidagi aloqalarni tushuntirish uchun qo'llandi. Metodologik jihatdan maqola suv resurslariga doir uch darajali yondashuvga tayanadi: birinchi daraja — tabiiy-gidrologik voqelik, ya'ni daryo havzasi, suv oqimi, yer usti va yer osti suvlari, gidrotexnika inshootlari va ekologik tizimlar; ikkinchi daraja — huquqiy-institutsional tartib, ya'ni qonunlar, xalqaro shartnomalar, davlatlararo komissiyalar, monitoring va axborot almashish mexanizmlari; uchinchi daraja — ijtimoiy-falsafiy mazmun, ya'ni suvga munosabat madaniyati, tarixiy adolat, avlodlararo mas'uliyat va qo'shnichilik tamoyillari. Aynan shu uch daraja uyg'unlashganda transchegaraviy gidroresurlarni boshqarishning barqaror modeli paydo bo'ladi. Masalan, adolatli va oqilona foydalanish prinsipi qadimiy suv navbati va jamoaviy taqsimot an'alarining xalqaro huquqdagi zamonaviy ifodasi sifatida qaralishi mumkin; sezilarli zarar yetkazmaslik prinsipi esa yuqori oqimdagi harakat quyi oqimdagi hayot, xo'jalik va ekologiyaga ta'sir qilishi mumkinligini huquqiy majburiyat darajasida tan oladi. Shu bois tadqiqotda tarixiy tajriba va huquqiy norma o'rtasida qarama-qarshilik emas, balki uzviy bog'liqlik mavjudligi asosiy metodologik pozitsiya sifatida qabul qilindi. Bunda Markaziy Osiyo tajribasi umumiy xalqaro huquq normalarini mahalliy tarixiy-siyosiy sharoitda sinovdan o'tkazadigan muhim ilmiy maydon sifatida baholandi.

Tadqiqot natijalari transchegaraviy gidroresurslarni boshqarishning tarixiy-huquqiy asoslari bir necha muhim xulosalarni shakllantirishini ko'rsatdi. Birinchidan, Markaziy Osiyoda suv boshqaruvi qadimdan huquqiy ong, jamoaviy mas'uliyat va ijtimoiy tartib bilan uzviy bog'langan bo'lib, irrigatsiya tizimlari faqat texnik inshootlar emas, balki ijtimoiy muvofiqlashtirish institutlari vazifasini ham bajargan. Mirablik, suv navbati, hasharlik asosida kanal va ariqlarni ta'mirlash, suvdan foydalanishda mahalla va dehqon jamoalarining kelishuvi kabi tarixiy amaliyotlar suvga egalik emas, balki suvdan mas'uliyatli foydalanish madaniyatini shakllantirgan. Bu holat transchegaraviy suv boshqaruvida qisqa muddatli iqtisodiy manfaat uzoq muddatli ekologik xavfsizlikdan ustun qo'yilsa, huquqiy va ma'muriy tizim qanchalik kuchli bo'lmasin, barqaror natija bermasligini ko'rsatadi. Uchinchidan, mustaqillikdan keyingi davrda transchegaraviy gidroresurslar suveren davlatlar milliy manfaatlari bilan bevosita bog'landi; yuqori oqim davlatlari ko'proq energetik manfaatlarni, quyi oqim davlatlari esa irrigatsiya va qishloq xo'jaligi ehtiyojlarini ilgari sura boshladi. To'rtinchidan, xalqaro suv huquqining asosiy prinsiplari Markaziy Osiyo sharoitida nazariy deklaratsiya emas, balki amaliy zarurat sifatida namoyon bo'ladi. Adolatli va oqilona foydalanish prinsipi suv oqimi joylashgan hudud emas, balki barcha manfaatdor davlatlarning ehtiyoji, aholisi, iqtisodiy tuzilmasi, ekologik holati va muqobil imkoniyatlarini hisobga olishni talab etadi. Beshinchidan, transchegaraviy suv boshqaruvida axborot almashish va oldindan xabardor qilish mexanizmlari alohida ahamiyatga ega. Oltinchidan, O'zbekiston qonunchiligida suvdan oqilona foydalanish, suvlarni ifloslanish va kamayib ketishdan muhofaza qilish, suv obyektlari holatini yaxshilash, gidrotexnika inshootlari xavfsizligini ta'minlash kabi normalar transchegaraviy suv boshqaruvining milliy-huquqiy poydevorini tashkil etadi. Ayniqsa, gidrotexnika inshootlari xavfsizligi masalasi transchegaraviy kontekstda juda muhimdir, chunki yirik suv omborlari, to'g'onlar, kanallar va gidroenergetika inshootlarida yuzaga keladigan texnik yoki boshqaruv xatolari faqat bir davlat hududi bilan cheklanmay, butun havza xavfsizligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Birinchi yondashuv yuqori oqim davlatining suvdan istagancha foydalanishini oqlashi mumkin bo'lsa, ikkinchi yondashuv quyi oqim davlatining mavjud holatni o'zgarmas saqlash talabini mutlaqlashtiradi. Zamonaviy xalqaro suv huquqi esa bu ikki qutb o'rtasida adolatli va oqilona foydalanish, zarar yetkazmaslik, hamkorlik va kompensatsion muvozanat mexanizmlarini taklif etadi. Bunday yondashuvda har bir davlat o'z hududiy manfaatini himoya qiladi, biroq butun havzaning ekologik barqarorligi, suv sifati, oqim rejimi va kelajak avlodlar manfaatini ham hisobga oladi. Shu asosda maqolada transchegaraviy gidroresurslarni boshqarishning tarixiy-huquqiy modeli "resurs — manfaat — majburiyat — hamkorlik — barqarorlik" zanjiri sifatida taklif etildi. Mazkur modelning afzalligi shundaki, u suvni nafaqat iqtisodiy ne'mat, balki huquqiy javobgarlik va mintaqaviy ishonch mezonini sifatida talqin etadi. Natijada transchegaraviy suv munosabatlarida nizo ehtimoli kamayadi, uzoq muddatli hamkorlik va ekologik xavfsizlik imkoniyatlari kengayadi.

Muhokama jarayonida aniqlangan eng muhim jihat shundaki, transchegaraviy suv resurslari bo'yicha tarixiy-huquqiy yondashuv bir vaqtning o'zida uchta vazifani bajaradi: avvalo, u suv munosabatlarining ildizlarini ochib beradi; ikkinchidan, hozirgi davlatlararo kelishuvlarning qaysi ijtimoiy-siyosiy ehtiyojdan kelib chiqqanini tushuntiradi; uchinchidan, kelajakdagi nizolarni oldini olish uchun huquqiy xotira va

institutsional izchillikni mustahkamlaydi. Markaziy Osiyo misolida bu masala yanada murakkab ko'rinadi, chunki mintaqada daryolari tabiiy oqim yo'nalishi bo'yicha bir-biriga bog'langan, biroq davlatlarning iqtisodiy tuzilmasi, energetik ehtiyoji, qishloq xo'jaligi siyosati va ekologik xavfsizlik darajasi bir xil emas. Shu bois xalqaro suv huquqida belgilangan adolatli va oqilona foydalanish prinsipi mavhum shior emas, balki aniq mezonlarga ega bo'lgan muvozanat tamoyili sifatida qo'llanishi zarur. Aks holda suv bo'yicha har qanday muzokara faqat foizlar, kub metrlar va mavsumiy limitlar atrofida qolib ketadi; bunday yondashuv esa masalaning siyosiy-huquqiy chuqurligini yetarlicha qamrab olmaydi. Shuning uchun Markaziy Osiyo davlatlari uchun suv huquqini rivojlantirish faqat yangi hujjatlar qabul qilish bilan cheklanmasligi, balki mavjud kelishuvlarni ishlaydigan mexanizmlarga aylantirishga qaratilishi lozim. Xususan, havzaviy komissiyalar faoliyatining ochiqqligi, ilmiy ekspertiza natijalarining umumiy foydalanishga taqdim etilishi, suv sifati va miqdori bo'yicha yagona raqamli monitoring tizimlarining rivojlantirilishi, gidrotexnika inshootlari xavfsizligi yuzasidan qo'shma baholash amaliyotining kuchaytirilishi tarixiy-huquqiy yondashuvni zamonaviy boshqaruv vositasiga aylantiradi. Demak, transchegaraviy suv muammolarini hal etishda mahalliy tarixiy tajribani eskirgan an'ana sifatida emas, balki zamonaviy huquqiy tafakkurni boyituvchi ijtimoiy kapital sifatida baholash maqsadga muvofiqdir. Chunki suv xavfsizligi keng ma'noda huquqiy madaniyat masalasidir: qonun matni mavjud bo'lishi mumkin, lekin suvdan foydalanish intizomi, ekologik ong, ishonch va mas'uliyat shakllanmasa, huquqiy normalar kutilgan natijani bermaydi. Shunday qilib, transchegaraviy gidroresurlarni boshqarishning tarixiy-huquqiy asoslari nafaqat o'tmishni izohlovchi ilmiy kategoriya, balki bugungi suv diplomatiyasi va ertangi mintaqaviy barqarorlikni loyihalashga xizmat qiluvchi metodologik kalitdir. Bunday kompleks yondashuv suvni faqat taqsimlanadigan modda sifatida emas, balki barqaror taraqqiyotning huquqiy, axloqiy va institutsional o'lchovi sifatida anglashga yordam beradi. Bu esa mintaqada davlatlari uchun iqtisodiy o'sish, oziq-ovqat xavfsizligi, ekologik tiklanish va yaxshi qo'shnichilik siyosatini bir yo'nalishda uyg'unlashtirish imkonini beradi. Amaliy qiymati yuqori.

Transchegaraviy gidroresurlarni boshqarishning tarixiy-huquqiy asoslarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, suv resurslari bilan bog'liq muammolarni faqat texnik, iqtisodiy yoki siyosiy yondashuv asosida hal etish yetarli emas; bu jarayon chuqur tarixiy xotira, xalqaro-huquqiy prinsiplar, milliy qonunchilik, ekologik mas'uliyat va mintaqaviy ishonch madaniyatining uyg'unligini talab qiladi. Markaziy Osiyoda suvdan foydalanish qadimdan jamoaviy tartib, adolatli taqsimot va o'zaro mas'uliyatga tayangan bo'lsa, zamonaviy davrda bu qadriyatlar xalqaro huquq normalari, davlatlararo kelishuvlar, qo'shma monitoring va institutsional hamkorlik shaklida davom etishi zarur. BMTning 1997-yilgi konvensiyasi va UNECE Suv konvensiyasida mustahkamlangan adolatli va oqilona foydalanish, sezilarli zarar yetkazmaslik, axborot almashish va hamkorlik qilish prinsiplari Markaziy Osiyo sharoitida ayniqsa dolzarbdir, chunki mintaqaning asosiy daryo havzalari tabiiy jihatdan yagona, siyosiy jihatdan esa bir nechta davlat manfaatlari kesishgan murakkab tizimdir. Shu bilan birga, kelajakdagi samarali boshqaruv faqat qonunchilik mavjudligi bilan emas, balki uning havzaviy yondashuv, ochiq ma'lumot almashish, ilmiy ekspertiza, ekologik monitoring va qo'shni davlatlar bilan barqaror maslahatlashuv mexanizmlari orqali

amalda ishlashi bilan belgilanadi. Shunday ekan, transchegaraviy suv boshqaruvining asosiy maqsadi faqat bugungi suv taqsimoti muammolarini hal qilish emas, balki kelajak avlodlar uchun ekologik xavfsiz, huquqiy jihatdan asoslangan va siyosiy jihatdan ishonchli suv munosabatlari tizimini shakllantirishdan iborat bo'lishi kerak. Eng muhimi, suv masalasida barqaror yechim "g'olib" va "mag'lub" tomonlarni emas, balki umumiy havza, umumiy xavfsizlik va umumiy kelajakni ko'ra oladigan huquqiy tafakkurni talab etadi. Suvning tabiiy oqimi chegaralarni tanlamaydi; demak, uni boshqarish madaniyati ham chegaraviy torlikdan yuqori turishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. United Nations. Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses. New York, 21 May 1997.
2. UNECE. Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes. Helsinki, 1992.
3. O'zbekiston Respublikasining "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni. 1993-yil 6-may, 837-XII-son.
4. O'zbekiston Respublikasining "Gidrotexnika inshootlarining xavfsizligi to'g'risida"gi Qonuni. 2023-yil 30-avgust, O'RQ-865-son.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. 2020-yil 29-oktabr, PF-6097-son.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. 2019-yil 3-may, PQ-4306-son.
7. McCaffrey S.C. The Law of International Watercourses. Oxford: Oxford University Press, 2019.
8. Salman S.M.A. The United Nations Watercourses Convention Ten Years Later: Why Has its Entry into Force Proven Difficult? Water International, 2007.
9. Rahaman M.M. Principles of International Water Law: Creating Effective Transboundary Water Resources Management. International Journal of Sustainable Society, 2009.
10. Dukhovny V.A., Sokolov V.I. Integrated Water Resources Management in Central Asia: Problems of Managing Large Transboundary Rivers. Tashkent: SIC ICWC, 2005.
11. Qo'qon davlat universiteti. "Transchegaraviy gidroresurslardan barqaror foydalanishning siyosiy-huquqiy mexanizmlari va ularning falsafiy-ma'naviy asoslari" xalqaro ilmiy-amaliy anjumani axborot xati. Qo'qon, 2026